

การศึกษาอุดมการณ์เด็กดีตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2567)

จันทกานต์ อยู่คง

ศานิตย์ ศรีคุณ*

สกวาดิออน ชำธรรม

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*Corresponding author's email: sanitsrikoon@gmail.com

รับบทความ 16 มกราคม 2568; แก้ไขบทความ 23 มีนาคม 2568; ตอรับ 24 มีนาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์อุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2567 โดยใช้แนวทฤษฎีวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical discourse analysis) และคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับตัวบ่งชี้ทางภาษา ของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2558) ในการวิเคราะห์ ภาษาในการสร้างวาทกรรม “อุดมการณ์เด็กดี” ผลการศึกษาพบว่า อุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏในหนังสือเรียนผ่านคุณลักษณะ ทางวัฒนธรรม มีทั้งหมด 12 ประการจาก 14 ประการ ได้แก่ ความเข้มแข็ง ความเป็นทางการ ความเป็นอัตวิสัย การบังคับ- ใช้น้ำ ความถูกต้องแม่นยำ ความขัดแย้งขัดคำ ความปิดบังอำพราง ความสั่นกระชับ ความเป็นอัตวิสัย การโน้มน้าว ความเป็น ปีกแผ่น และความเบี่ยงเบน โดยมีชุดความคิดที่สะท้อนอุดมการณ์เด็กดีจำนวน 14 ประการ ได้แก่ การเชื่อฟังผู้ใหญ่ การดูแล ตนเอง การประหยัดอดออม การมีสติและสมาธิ การอนุรักษ์ธรรมชาติ การอนุรักษ์มรดกของชาติ ความขยันหมั่นเพียร ความ ซื่อสัตย์ ความประพฤติดี ความภาคภูมิใจในชาติ ความมีน้ำใจ ความมีมารยาท ความมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ อุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏจึงมีความสอดคล้องกับจุดหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในหลักสูตรแกนกลาง ซึ่งได้รับการ พัฒนาอย่างเป็นระบบจากกระทรวงศึกษาธิการ ผ่านการออกแบบเนื้อหาและการใช้ภาษาที่สะท้อนความคาดหวังทางสังคม และวัฒนธรรม วาทกรรม “อุดมการณ์เด็กดี” ที่ได้สร้างขึ้นจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการชี้นำและกำหนดกรอบพฤติกรรม และทัศนคติของนักเรียนให้เป็นไปตามจุดหมายที่กำหนดไว้

คำสำคัญ: วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์, อุดมการณ์เด็กดี, หนังสือเรียน, หลักสูตรแกนกลาง, ภาษาพาที

The Study of the “Good Child” Ideology Through a Critical Discourse Analysis (CDA) in Thai Language Textbook Pasa-Patee for Grade 4, Revised Edition of B.E. 2567

Jantakan Yu-kong

Sanit Srikoon*

Sakaoduen Sathaml

Faculty of Education, Khon Kaen University

*Corresponding author’s email: sanitsrikoon@gmail.com

Received 16 January 2025; Revised 23 March 2025; Accepted 24 March 2025

Abstract

The research aims to analyze the “good child” ideology in the Thai language textbook Pasa-Patee for Grade 4, revised edition of B.E. 2567. The research analyzed the language used in constructing the discourse of the “good child” ideology by applying a Critical Discourse Analysis (CDA) framework and linguistic stylistic features and linguistic indicators of Amara Prasithrathsint (2015). The findings reveal that twelve out of fourteen stylistic features are presented in the textbook: explicitness, formality, objectivity, directiveness, accuracy, precision, concealing, conciseness, subjectivity, persuasion, solidarity, hedging. Moreover, the linguistic stylistic features represented “good child” ideology through fourteen core concepts: obedience, self-care, frugality mindfulness and concentration, environmental conservation, national heritage preservation, diligence, honesty, good behavior national pride, kindness, politeness, discipline, and responsibility. The ideologies represented in the textbook are concordant with the purpose and desired attributes of Basic Education Core Curriculum which is systematically developed by the Ministry of Education through the design of content and language that reflects social and cultural expectations. Therefore, the “good child” discourse functions as a mechanism for shaping and guiding students’ behaviors and attitudes in alignment with the predetermined educational outcomes.

Keywords: critical discourse analysis, good child, textbook, Basic Education Core Curriculum, Pasa-Patee

บทนำ

“หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังหลักของชาติ ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ”

จากวิสัยทัศน์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560) จะเห็นได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการต้องการให้นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาแล้ว มีความรู้ความสามารถ คุณธรรมและจริยธรรม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้สร้างและพัฒนาหลักสูตรฉบับนี้ขึ้น โดยกำหนดสมรรถนะสำคัญ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้ เพื่อให้ให้นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาแล้วมีคุณสมบัติตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรด้านการศึกษา ผู้ที่มีบทบาทสำคัญให้เป้าหมายที่กำหนดไว้ประสบความสำเร็จ จึงได้สนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรที่เป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เช่น การให้บริการด้านสื่อการเรียนรู้ เอกสารประกอบการเรียนรู้ ให้ครูผู้สอนเกิดความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

เอกสารประกอบการเรียนรู้ หรือ หนังสือเรียน หรือ แบบเรียน จึงเป็นสื่อประเภทหนึ่งที่ได้เผยแพร่ออกไปสู่สังคมการศึกษา พร้อมทั้งความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของคนในวงการการศึกษา เนื่องจากต้องได้รับการเรียบเรียง พิจารณา ตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องในศาสตร์สาขานั้น ๆ กล่าวคือ เอกสารประกอบการเรียนรู้ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้ผลิตขึ้น จะต้องมีความสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560) และต้องผ่านการพิจารณา ตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ จึงสามารถนำมาเผยแพร่สู่สังคมหรือพิจารณาอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาได้ ซึ่งหนังสือเรียนที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษานี้เป็นหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2567) โดยผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่าเป็นหนังสือเรียนภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เล่มนี้ เป็นหนังสือเล่มเดียวจากภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเป็นฉบับล่าสุด พุทธศักราช 2567 ซึ่งสำนักข่าวไทยรัฐ (2566) ได้กล่าวถึงประเด็นร้อนในสังคมที่มีเนื้อความโดยสรุปได้ว่า เนื้อหาในหนังสือภาษาพาทีมีเนื้อหาที่บ่งบอกถึงความล้าหลังจนทำให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีการตรวจสอบเนื้อหาเพื่อเตรียมแก้ไขเนื้อหาในบางส่วน เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยหรือบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาภาษาพาทีฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2567 และฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2565 พบว่ามีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดภายในเล่ม เช่น การปรับเปลี่ยนจำนวนบท จากเดิมจำนวน 16 บท ปรับเปลี่ยนเป็นจำนวน 15 บท การปรับเปลี่ยนชื่อตัวละครสำคัญในเรื่อง เช่น จากเรื่องหนูเอยจะบอกให้ ตัวละคร ‘นุช’ เปลี่ยนเป็น ‘ไบบัว’ ตัวละคร ‘กิง’

เปลี่ยนเป็น ‘ออมสิน’ ตัวละคร ‘แดน’ เปลี่ยนเป็น ‘พลอยใส’ และตัวละคร ‘กบ’ เปลี่ยนเป็น ‘ต้นน้ำ’ รวมไปถึงการปรับเปลี่ยนเนื้อหาในบทอ่านแต่ละบท มีทั้งที่ยังคงบทอ่านไว้เช่นเดิม และปรับเปลี่ยนเนื้อหาเพื่อให้ตรงตามหลักการใช้ภาษาไทยที่ได้กำหนดให้นักเรียนเรียนในแต่ละบท ซึ่งหากพิจารณาตามแนวทฤษฎีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ตามแนวคิดของ Fairclough (1995) ที่ได้กำหนดกรอบมิติทั้งสามของวาทกรรม คือ มิติที่ 1 ตัวบท (text) มิติที่ 2 วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) และมิติที่ 3 วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (sociocultural practice) จะเห็นได้ว่า หนังสือเรียนคือ “ตัวบท” ที่มีผู้สร้างขึ้นอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร โดยมี “วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม” หรือกระบวนการสร้างตัวบทมาจากการสร้างหนังสือเรียนขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเกิดจาก “วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม” คือ การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนานักเรียนเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของสังคม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หนังสือเรียนเกิด “วาทกรรม” ที่สะท้อนถึงข้อมูลที่มีผู้สร้างขึ้นต้องการถ่ายทอดไปยังนักเรียน รวมไปถึงสะท้อนทัศนคติ ค่านิยม อุดมการณ์ที่ต้องปลูกฝังให้กับนักเรียน

อุดมการณ์ นับว่าเป็นความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการมีอำนาจเหนือกว่า ซึ่งหากจะกล่าวถึงอุดมการณ์ในหนังสือเรียนภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยได้เห็นถึง “อุดมการณ์เด็กดี” ที่สะท้อนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตั้งแต่ข้อบทอ่าน เช่น ออมไว้กำไรชีวิต อย่างนี้ดีควรทำ คนดีศรีโรงเรียน ไปจนถึงเนื้อหาในบทอ่านต่าง ๆ การศึกษาอุดมการณ์จึงช่วยให้ผู้วิจัยมองเห็นถึงการสร้างอุดมการณ์ที่สังคมต้องการปลูกฝังให้นักเรียน ยึดถือและปฏิบัติตาม รวมไปถึงการสร้างทัศนคติที่สอดคล้องกับความคาดหวังในด้านต่าง ๆ ของสังคม เช่น การประหยัดอดออม การประพฤติดี ความขยันหมั่นเพียร โดยผู้สร้างและถ่ายทอดข้อมูลจากหนังสือเรียน ได้กำหนดตัวละครสำคัญหรือตัวละครหลักในการดำเนินเรื่องราว เช่น ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และเด็ก เพื่อให้ถ่ายทอดอุดมการณ์จากการสร้างวาทกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้นำคุณลักษณะทางวัฒนธรรมมาจับคู่กับตัวบทซึ่งทางภาษา ของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2558) จากงานวิจัย เรื่อง ภาษาแห่งอำนาจ : การวิเคราะห์วัฒนธรรมของภาษากฎหมาย ภาษาการเมือง ภาษาสื่อ และภาษาวิชาการของสังคมไทย ในการวิเคราะห์ภาษาในหนังสือเรียน เนื่องจากวาทกรรมที่เกิดขึ้นได้แฝงด้วยอำนาจทางภาษาที่ส่งผลให้นักเรียนตระหนักว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำสิ่งไหน ควรมีลักษณะนิสัยอย่างไรจึงจะเรียกว่า “เด็กดี” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พ่อ : “เด็ก ๆ **ควร**แบ่งเวลาให้คอมพิวเตอร์และการออกกำลังกายกลางแจ้งให้พอเหมาะ จะทำให้มีความสุขพอดี” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 4 หน้า 62)

จากตัวอย่างบทอ่านดังกล่าว ได้กล่าวถึงการดูแลตนเองในด้านสุขภาพ โดยใช้กลวิธีการใช้ภาษาด้านการใช้คำที่มีตัวบ่งชี้ถึงคุณลักษณะการใช้กริยาชี้แนะ คำว่า **ควร** เนื่องจากการแบ่งเวลาในการใช้คอมพิวเตอร์ และการออกกำลังกายที่เหมาะสมเป็นเรื่องดี เป็นสิ่งที่สามารถกำหนดพฤติกรรมของนักเรียนให้มีลักษณะที่พึงประสงค์ได้ แต่เพียงแค่การแบ่งเวลาและออกกำลังกายเพียงให้เหมาะสม ไม่สามารถทำให้นักเรียนมีความสุขได้ดีได้ ต้องอาศัยถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่หลากหลายด้วย ดังที่ โรงพยาบาลรามาธิบดี (2566) ได้กล่าวไว้ว่า วิธีการดูแล

สุขภาพ เช่น เลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ดื่มน้ำอย่างน้อยวันละ 8 แก้ว พักผ่อนอย่างเพียงพอ และ ออกกำลังกาย จึงสามารถสรุปได้ว่าวาทกรรมจากตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงวาทกรรมที่ก่อให้เกิด “อุดมการณ์เด็กดี” โดยผู้ผลิตวาทกรรมต้องการให้นักเรียนดูแลตนเองในด้านสุขภาพ แบ่งเวลาให้เหมาะสมในการทำกิจกรรม ผ่านการสร้างวาทกรรมโดยใช้คุณลักษณะทางวัจนลีลา กับตัวบ่งชี้ทางภาษา คือ การใช้กริยา ชี้นำ เพื่อให้ให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ใช้ในปัจจุบัน คือ ความมีวินัย

จากวิสัยทัศน์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560) ที่มุ่งหวังให้นักเรียนมีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้ หนังสือเรียนภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการปรับปรุงใหม่เพียงเล่มเดียวของหนังสือภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โดยใช้คุณลักษณะทางวัจนลีลา กับตัวบ่งชี้ทางภาษา ของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2558) ในการนำมาวิเคราะห์การใช้ภาษาที่สร้างวาทกรรม “อุดมการณ์เด็กดี” ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึง กระบวนการถ่ายทอดข้อมูลผ่านการสร้างวาทกรรมในหนังสือเรียนและการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในตัวนักเรียน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาอุดมการณ์เด็กดีตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชา พื้นฐานภาษาไทย ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2567

ทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นขอบเขตและแนวทางในการศึกษาและการวิเคราะห์อุดมการณ์เด็กดีที่สื่อออกมาผ่านภาษา และนำไปสู่การสรุปและอภิปรายผลการวิจัย โดยผู้วิจัยได้เริ่มจากการกำหนดกลุ่มข้อมูลที่ต้องการนำมาวิจัย คือ หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2567) ฉบับปรับปรุงล่าสุด ที่เริ่มใช้ในปีการศึกษา 2567 เป็นครั้งแรก จากการศึกษาพบว่าการปรับเปลี่ยนรายละเอียดภายในเล่ม คือ การปรับเปลี่ยนจำนวนบทให้น้อยลง การปรับเปลี่ยนชื่อตัวละครสำคัญในเรื่อง รวมไปถึงการปรับเปลี่ยนเนื้อหาในบทอ่านแต่ละบท มีทั้งที่ยังคงบทอ่านไว้เช่นเดิม และปรับเปลี่ยนเนื้อหาเพื่อให้ตรงตามหลักการใช้ภาษาไทยที่ได้กำหนดให้นักเรียนเรียนในแต่ละบท และนอกจากหนังสือเรียน ยังมีเอกสารและงานวิจัยอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและศึกษาเพิ่มเติมเพื่อนำมาเป็นแนวทางและกรอบในการศึกษา ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการและโครงสร้างหน้าที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ แนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ และกลวิธีการใช้ภาษา โดยมีรายละเอียดในประเด็นวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ แนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ และกลวิธีการใช้ภาษา ดังนี้

1. วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis)

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและสังคม และแนวทางในการวิพากษ์อย่างเป็นระเบียบวิธี ซึ่งมุมมองของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ คำว่า “วาทกรรม” มีความหมายแตกต่างจากความหมายอื่น ๆ ทั่วไป เนื่องจากเป็นรูปแบบหนึ่งในการปฏิบัติทางสังคม โดยมีองค์ประกอบที่หลากหลาย เช่น สถานการณ์ สถาบัน โครงสร้างทางสังคมที่กำหนดกรอบเหตุการณ์ (van Dijk, 2009) ซึ่งมีมุมมองด้านวาทกรรมคล้ายกับ Fairclough (1995) ที่ได้กล่าวไว้ว่า วาทกรรมเป็นสิ่งที่มิได้อยู่โดยธรรมชาติ และเป็นส่วนหนึ่งในการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง เช่น โครงสร้างทางการเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ ซึ่งความสัมพันธ์ของวาทกรรมไม่ได้มีเพียงความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับโครงสร้างเท่านั้น แต่วาทกรรมยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งของอุดมการณ์อีกด้วย

2. แนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ (Ideology)

อุดมการณ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการรับรู้ทางสังคม เรียกได้ว่าเป็นความคิดความเชื่อที่สมาชิกในสังคมมีร่วมกัน ซึ่งอุดมการณ์มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติทางสังคมมากมาย เช่น การกดขี่ การเลือกปฏิบัติ หรือแม้กระทั่งการต่อสู้กับอุดมการณ์ต่าง ๆ (van Dijk, 2009) ซึ่งอุดมการณ์ไม่ได้แสดงออกมาในรูปแบบของวาทกรรมโดยตรงนอกจากอุดมการณ์ที่ชัดเจน เช่น อุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง อย่างไรก็ตาม วาทกรรมได้มีหน้าที่ในเชิงอุดมการณ์ เพื่อพิจารณาเหตุการณ์ทางวาทกรรมว่ามีผลต่ออุดมการณ์หรือไม่ ซึ่งหากพิจารณาเพียงข้อความอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ต้องพิจารณาการตีความและการรับรู้ด้วยว่าข้อความเหล่านั้นมีผลกระทบทางสังคมอย่างไร

3. กลวิธีทางภาษา

กลวิธีทางภาษาที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาและวิเคราะห์อุดมการณ์ได้ดีที่ปรากฏ คือ กลวิธีทางภาษาจากงานวิจัย เรื่อง ภาษาแห่งอำนาจ : การวิเคราะห์วัจนลีลาของภาษากฎหมาย ภาษาการเมือง ภาษาสื่อ และภาษาวิชาการของสังคมไทย (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2558) ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวมุ่งศึกษาไปที่ลักษณะของภาษาที่ทำให้ภาษามีอำนาจในสังคม โดยที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์คือเพื่อวิเคราะห์ลักษณะเด่นทางภาษา ด้านการใช้รูปประโยค การใช้คำ และโครงสร้างสัมพันธ์สาร ในทำเนียบภาษา 4 ประเภท ได้แก่ ภาษากฎหมาย ภาษาการเมือง ภาษาสื่อ และภาษาวิชาการ และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นทางภาษาที่พบกับคุณลักษณะของทำเนียบภาษา และเปรียบเทียบวัจนลีลาของทำเนียบภาษากับตัวบ่งชี้แต่ละประเภท โดยงานวิจัยเรื่องนี้มีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มจากการกำหนดคุณลักษณะต่าง ๆ ของทำเนียบภาษาทั้ง 4 ประเภท กล่าวคือ กำหนดคุณสมบัติที่บ่งบอกว่าเป็นภาษาทำเนียบนั้น ๆ ต่อมาได้วิเคราะห์ลักษณะเด่นทางภาษาเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์รูปแบบประโยค รูปแบบการใช้คำศัพท์ และโครงสร้างสัมพันธ์สาร แล้วนำมาสรุปเป็นเชิงปริมาณด้านความถี่ในการปรากฏ และสุดท้ายนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเด่นทางภาษากับคุณลักษณะของแต่ละทำเนียบภาษา ซึ่งผลของการวิเคราะห์

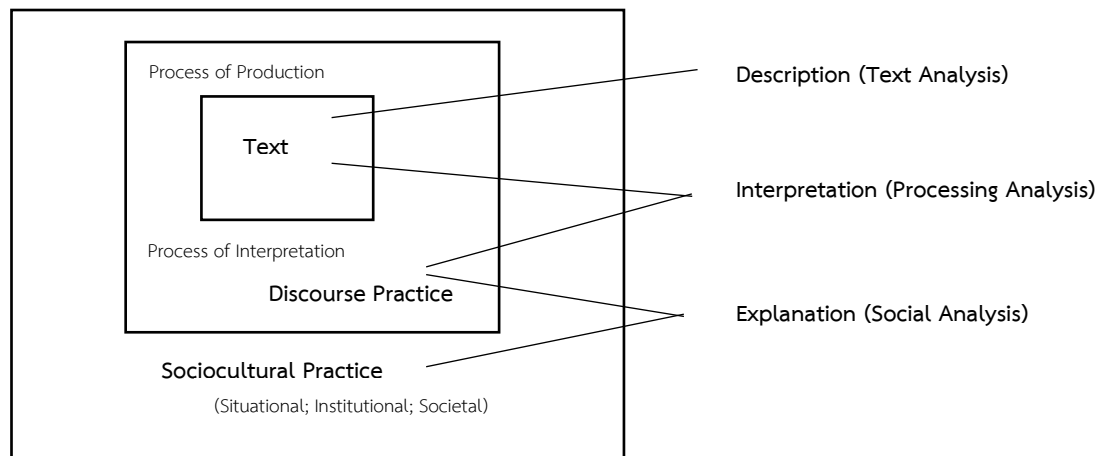
ลักษณะเด่นทางภาษา พบคุณลักษณะ 14 ประการ ได้แก่ 1) ความแจ่มชัด 2) ความซับซ้อน 3) ความเป็นทางการ 4) ความเป็นวัตถุวิสัย 5) การบังคับหรือชี้แนะ 6) ความถูกต้องแม่นยำ 7) ความชัดเจนชัดคำ 8) ความซื่อสัตย์ 9) ความปิดบังอำพราง 10) ความสั้นกระชับ 11) ความเป็นอัตวิสัย 12) การโน้มน้าว 13) ความเป็นปีกแผ่น และ 14) ความเบี่ยงบัง โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดของคุณลักษณะในผลการศึกษา

4. กรอบการศึกษาอุดมการณ์ที่ปรากฏจากหนังสือเรียน

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ โดยศึกษาตามแนวทฤษฎีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ตามกรอบมิติวาทกรรมของ Fairclough (1995) ดังภาพและรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ 1

Dimensions of Discourse and Dimensions of Discourse Analysis (Fairclough, 1995)

มิติที่ 1 ตัวบท (text) คือ ตัวประกอบสร้างความหมาย ได้แก่ ระบบความรู้ ความเชื่อ อัตลักษณ์ และความสัมพันธ์ทางสังคม ผ่านการวิเคราะห์ภาษาว่าภาษาในตัวบทมีความสำคัญอย่างไร และการวิเคราะห์ตัวบทได้เชื่อมโยงไปยังการศึกษาประเด็นทางด้านอุดมการณ์อย่างไร

มิติที่ 2 วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) คือ การผลิตตัวบทหรือกระจายตัวบท และการบริโภคตัวบทหรือตีความตัวบท ซึ่งเป็นสื่อกลางระหว่างสังคมและระหว่างวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมกับตัวบท

มิติที่ 3 วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (sociocultural practice) เป็นการวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทและสังคมวัฒนธรรม โดยเริ่มตั้งแต่ระดับแคบไปจนถึงกว้างที่สุด (Fairclough, 1995 อ้างถึงใน ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556)

นอกจากการวิเคราะห์วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ตามกรอบมิติวาทกรรมของ Fairclough (1995) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อุดมการณ์ที่ปรากฏจากตัวบท โดยมีหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์ภาษาด้วยคุณลักษณะทางวจนลีลาที่บ่งชี้ถึงคุณลักษณะต่าง ๆ ทั้ง 14 ประการ (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2558) ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์การใช้คำ การใช้ประโยค และการใช้โครงสร้างสัมพันธ์สาร ที่บ่งชี้ถึงคุณลักษณะที่เกิดขึ้นตามหลักเกณฑ์

โดยคำ ประโยค และโครงสร้างเหล่านั้นต้องปรากฏให้เห็นถึงอุดมการณ์เด็กดี อันหมายถึงสิ่งที่นักเรียนต้องพึงปฏิบัติเพื่อให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปัจจุบัน

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นขอบเขตและแนวทางในการศึกษาและการวิเคราะห์อุดมการณ์เด็กดีที่สื่อออกมาผ่านภาษา โดยผู้วิจัยได้เริ่มจากการกำหนดกลุ่มข้อมูลที่ต้องการนำมาวิจัย คือ หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2567) และศึกษาเอกสารและงานวิจัยเพื่อนำมาเป็นแนวทางและกรอบในการศึกษา ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ และโครงสร้างหน้าที่ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ แนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ และกลวิธีการใช้ภาษา ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้กรอบมิติวาทกรรมของ Fairclough (1995) และใช้กลวิธีในการวิเคราะห์ภาษาด้วยคุณลักษณะทางวัจนลีลาที่บ่งชี้ถึงคุณลักษณะต่าง ๆ ทั้ง 14 ประการ (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2558) หลังจากที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดที่กำหนดแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาเรียบเรียง สรุป และอภิปรายผลการศึกษา ดังประเด็นที่จะกล่าวต่อไป

ผลการศึกษา

การศึกษาอุดมการณ์เด็กดีตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2567) ผู้วิจัยพบผลการศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) อุดมการณ์เด็กดีได้ปรากฏผ่านคุณลักษณะทางวัจนลีลา ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์ภาษาด้วยคุณลักษณะทางวัจนลีลาที่บ่งชี้ถึงคุณลักษณะต่าง ๆ ทั้ง 14 ประการ (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2558) ด้วยการวิเคราะห์การใช้คำ การใช้ประโยค และการใช้โครงสร้างสัมพันธ์สาร 2) อุดมการณ์เด็กดีกับวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม และ 3) อุดมการณ์เด็กดีกับวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. อุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏผ่านคุณลักษณะทางวัจนลีลา

ผลการศึกษาอุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏผ่านคุณลักษณะทางวัจนลีลา พบคุณลักษณะทางวัจนลีลาจำนวน 12 ประการที่สะท้อนอุดมการณ์เด็กดี ได้แก่ 1) คุณลักษณะความแจ่มชัด 2) คุณลักษณะความเป็นทางการ 3) คุณลักษณะความเป็นวัตถุวิสัย 4) คุณลักษณะการบังคับ-ชี้นำ 5) คุณลักษณะความถูกต้องแม่นยำ 6) คุณลักษณะความขัดแย้งขัดคำ หรือ ความเที่ยงตรง 7) คุณลักษณะความปิดบังอำพราง 8) คุณลักษณะความสิ้นกระซิบ 9) คุณลักษณะความเป็นอัตวิสัย 10) คุณลักษณะการโน้มน้าว 11) คุณลักษณะความเป็นปีกแผ่น 12) คุณลักษณะความเบี่ยงบัง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 คุณลักษณะความแจ่มชัด หมายถึง ลักษณะการให้ข้อมูลที่ชัดเจน ครบถ้วน ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟัง เข้าใจสารไปในทางเดียวกับผู้ส่งสาร ไม่เกิดความสับสน ไม่กำกวม ไม่คลุมเครือ ไม่ตีความได้หลายแง่มุม เช่น 1) การใช้คำแสดงหลักฐานหรือให้เห็นภาพ คำว่า คือ ด้วย โดย เช่น อย่าง ดัง คำเหล่านี้บ่งชี้ว่าข้อความที่ตามมาเป็นหลักฐานหรือประจักษ์พยานสนับสนุนข้อความที่กล่าวด้านหน้า 2) การใช้คำแสดงการเชื่อมโยง ความ หรือ คำเชื่อมสัมพันธ์สาร เช่น คำว่า ดังนั้น เนื่องจาก แม้ แม้ว่า ถึงแม้ว่า อย่างไรก็ตาม นอกจากนั้น นอกจากนี้ คำเหล่านี้ทำให้ข้อความต่อเนื่อง เป็นที่เข้าใจได้อย่างชัดเจน เนื่องจากมีความเชื่อมโยงกันเป็นอย่างดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 “การสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นสาระความรู้ที่ทุกคนต้องเรียนรู้ เข้าใจ และ มีจิตสำนึกที่จะร่วมกันถนอมใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อมนุษย์และธรรมชาติสามารถเกื้อกูลกันอย่างยั่งยืน” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 15 หน้า 254)

จากตัวอย่างที่ 1 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องอนุรักษ์ธรรมชาติ** โดยนักเรียนจะต้องเรียนรู้และเข้าใจ การใช้ ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่ามากที่สุด รวมทั้งมีจิตสำนึกเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่อย่างยั่งยืน โดยมีการใช้คุณลักษณะความแจ่มชัดที่สะท้อนความคิดเด็กดีต้องอนุรักษ์ธรรมชาติ คือ การใช้คำแสดงการเชื่อมโยงความหรือคำเชื่อมสัมพันธ์สาร ให้นักเรียนเข้าใจข้อความอย่างชัดเจน

1.2 คุณลักษณะความเป็นทางการ หมายถึง การยึดติดกับแบบที่กำหนดโดยกฎระเบียบหรือแบบแผนที่สืบทอดกันมาในการใช้ภาษาความเป็นทางการเกิดจากการหลีกเลี่ยงลักษณะเป็นกันเอง หรือลักษณะที่เป็นไปตามกฎ การใช้คำและไวยากรณ์ตามมาตรฐาน ตามกฎเกณฑ์ที่ระบุไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หนังสือไวยากรณ์ไทยที่ใช้ในการเรียนการสอน การสะกดคำให้ถูกต้อง การเลือกใช้คำให้ตรงความหมาย การใช้รูปประโยคตามกฎ ล้วนเป็นตัวบ่งชี้ของการใช้ไวยากรณ์มาตรฐาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 2 “ผักเป็นอาหารที่สำคัญต่อร่างกาย มีเส้นใยอาหารจำนวนมาก นอกจากจะช่วยในการขับถ่ายแล้ว ผักยังมีวิตามินเอช่วยบำรุงสายตา วิตามินซีช่วยบำรุงเหงือกและฟัน สร้างภูมิต้านทานโรค” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 11 หน้า 207)

จากตัวอย่างที่ 2 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องดูแลตนเอง** โดยข้อความมีความหมายเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ และการเลือกรับประทานอาหารที่ดีต่อร่างกาย เป็นการสอนให้นักเรียนต้องดูแลตนเองโดยเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เช่น ผัก ที่ให้สารอาหารสำคัญต่าง ๆ ซึ่งข้อความในตัวอย่างดังกล่าวมีคุณลักษณะความเป็นทางการที่สะท้อนความคิดเด็กดีต้องดูแลตนเอง เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นข้อเท็จจริง เช่น การกล่าวถึงเส้นใยอาหาร วิตามินเอ วิตามินซี ทำให้สร้างความน่าเชื่อถือแก่นักเรียนได้

1.3 คุณลักษณะความเป็นวัตถุวิสัย หมายถึง การไม่แสดงที่ท่าที่โน้มเอียงหรือเข้าข้างไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การเสนอมุมมองตามเหตุผล หลักฐาน หรือข้อเท็จจริงที่ปรากฏในเชิงประจักษ์ หรือที่เรียกว่าเป็นวัตถุวิสัย ซึ่งตรงข้ามกับความเป็นอัตวิสัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 3 “กระดาศที่ไม่ใช่แล้วให้แยกจากขยะอื่น รวมไว้เป็นอีกหนึ่งถุง ได้ทั้งรีไซเคิลและเงินด้วยนะ...ก็เอาไว้ขายให้รถซาเล้ง ได้มีเงินหยอดกระปุก ออมไว้กำไรชีวิต อีกใจละครับ” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 14 หน้า 242)

จากตัวอย่างที่ 3 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องอนุรักษ์ธรรมชาติ** จากข้อความดังกล่าวมีคุณลักษณะความเป็นวัตถุวิสัยที่สะท้อนความคิดเด็กดีต้องอนุรักษ์ธรรมชาติ เพราะแสดงให้เห็นถึงการเสนอข้อมูลอย่างมีเหตุผลหรือที่สามารถตรวจสอบได้ เนื่องจากการแยกกระดาศแล้วนำไปรีไซเคิลสามารถสร้างประโยชน์ได้จริง อีกทั้งยังสะท้อนถึงความคิด **เด็กดีต้องประหยัดอดออม** เนื่องจากเงินที่ได้จากการขายของรีไซเคิลสามารถนำมาออมไว้เพื่ออนาคตข้างหน้าได้ ซึ่งนับว่าเป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ

1.4 คุณลักษณะการบังคับ-ชี้แนะ หมายถึง การใช้ภาษาที่สื่อความถึงการบอกให้ผู้อื่นทำบางสิ่งบางอย่างตามที่ผู้พูดต้องการ ผู้พูดหรือผู้ส่งสารอาจเป็นผู้ที่มีอำนาจบังคับหรืออำนาจในการสั่งให้ทำหรือไม่ให้ทำ อำนาจในการสั่งให้ปฏิบัติ และอำนาจในการกำหนดว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำ รวมถึงการชักจูงให้ผู้ฟังทำตามโดยไม่บังคับด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 4 ครู : “การเดินทางกำหนด มีกฎการปฏิบัติ แนชัดตรงเวลา อีกรักษาระเบียบวินัย เอาใจใส่สังเกต เมื่อมีคฤศณ์ก็อธิบาย ฟังบรรยายอย่างดี หากมีข้อซักถาม ทำด้วยความเคารพ จบแล้วควรขอบคุณ อย่าร่วนนอกนอกกลุ่ม” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 2 หน้า 30)

จากตัวอย่างที่ 4 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องมีระเบียบวินัย** และ **เด็กดีต้องมีมารยาท** โดยนักเรียนต้องรักษาระเบียบวินัยและปฏิบัติตนอย่างมีมารยาทเมื่อไปทัศนศึกษา ซึ่งเป็นการสอนให้นักเรียนมีระเบียบวินัยและมารยาทในการเดินทางหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ครูต้องการ โดยมีการใช้คุณลักษณะการบังคับ-ชี้แนะ เพื่อสะท้อนความคิดเด็กดีต้องมีระเบียบวินัยและมีมารยาท ดังนี้

1) การใช้กริยาบังคับ โดยมีตัวบ่งชี้คุณลักษณะการแสดงอำนาจบังคับ เช่น ห้าม ให้ ต้อง จำต้อง ฟังสั่ง บังคับ อย่า

2) การใช้กริยาชี้แนะ คือ คำกริยาที่สื่อความหมายในเชิงเสนอแนะว่าผู้ฟังควรทำอย่างไรและผู้พูดต้องการอะไร เช่น สมควร เห็นควร เชิญชวน ชวน เสนอ แนะนำ ควร อยาก ประสงค์ ต้องการ หวัง

3) การใช้ประโยคคำสั่ง หมายถึง ประโยคที่ขึ้นต้นด้วยคำกริยา แต่ไม่ปรากฏประธานในประโยค ได้แก่ มีกฎการปฏิบัติ อีกรักษาระเบียบวินัย เอาใจใส่สังเกต ฟังบรรยายอย่างดี ทำด้วยความเคารพ อย่าร่วนนอกนอกกลุ่ม

ตัวอย่างที่ 5 “ใบขออนุญาตแม่ไปเที่ยวห้างสรรพสินค้าใกล้บ้านกับเพื่อน ๆ แม่อนุญาตเพราะใบขออนุญาตแม่ไปเที่ยวห้างสรรพสินค้ากับเพื่อน ๆ เพราะใบขออนุญาตแม่ไปเที่ยวห้างสรรพสินค้ากับเพื่อน ๆ ไม่เถลไถล” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 10 หน้า 166)

จากตัวอย่างที่ 5 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องมีความรับผิดชอบ** พิจารณาได้จากแม่อนุญาตให้ใบขออนุญาตไปเที่ยวห้างสรรพสินค้ากับเพื่อน ๆ เพราะใบขออนุญาตแม่ไปเที่ยวห้างสรรพสินค้ากับเพื่อน ๆ ไม่เถลไถล อีกทั้งยังแสดงถึง **เด็กดีต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่** โดยใบขออนุญาตแม่ไปเที่ยวห้างสรรพสินค้ากับเพื่อน ๆ ได้ก็ต่อเมื่อได้รับการอนุญาต ซึ่งมีการใช้คุณลักษณะการบังคับ-ชี้แนะ ที่สะท้อนความคิดเด็กดีต้องมีความรับผิดชอบ คือ การใช้กริยาอนุญาต ได้แก่ คำว่า อนุญาต อาจ สามารถ ให้ได้ เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า แม่มีอำนาจในการตัดสินใจว่าจะให้ใบขออนุญาตไปเที่ยวห้างสรรพสินค้ากับเพื่อน ๆ หรือไม่ หรือแม่เป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดสิ่งที่ลูกต้องทำและสิ่งที่สามารถทำได้ ในกรอบของกฎเกณฑ์ที่แม่ตั้งขึ้น

1.5 คุณลักษณะความถูกต้องแม่นยำ หมายถึง การระบุข้อมูลที่ถูกต้อง ตรวจสอบได้ ที่ไม่ได้เป็นการประมาณการหรือคาดคะเนเอาเองของผู้ส่งสาร ภาษาที่มีความถูกต้องแม่นยำต้องแสดงความมั่นใจของผู้เขียน และปราศจากความสับสน โดยเฉพาะในการใช้คำ เช่น ศัพท์เฉพาะ หรือการกล่าวเป็นประโยค ตลอดจนอธิบายประเด็นต่าง ๆ การอ้างตัวเลข การให้ข้อมูลเพื่อความถูกต้องแม่นยำ ไม่ต้องคาดเดาหรือตีความดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 6 “ความจำเป็นคือสิ่งที่มีผลต่อการดำรงชีวิต ถ้าไม่มีสิ่งนี้จะทำให้เราเดือดร้อน เช่น น้ำ ไฟฟ้า น้ำมัน ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และอาหาร แต่ความต้องการคือการทำตามใจเรา เช่น มีเสื้อผ้าที่พอใช้อยู่แล้ว แต่พอเห็นตัวใหม่สวยใหม่ออกมาก็อยากซื้ออยากได้อีก ทั้งที่ของเก่ายังดีอยู่ พุงตุงาย ๆ คือพุงเพื่อยนั่นเอง” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 6 หน้า 102)

จากตัวอย่างที่ 6 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องประหยัดอดออม** ซึ่งมีตัวบ่งชี้ถึงคุณลักษณะความถูกต้องแม่นยำที่สะท้อนความคิดเด็กดีต้องประหยัดอดออม คือ มีการระบุข้อมูลที่ตรวจสอบได้ มีข้อความระบุถึงความแตกต่างระหว่างความจำเป็นและความต้องการ ด้วยการยกตัวอย่างและใช้คำอธิบายที่ชัดเจน อีกทั้งยังมีข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง คือ น้ำ ไฟฟ้า น้ำมัน ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และอาหาร เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิตมนุษย์

1.6 คุณลักษณะความชัดเจนชัดคำ หรือ ความเที่ยงตรง คือ การพูดหรือเขียนโดยใช้ถ้อยคำที่เที่ยงตรงและไม่คลุมเครือ ทำให้การสื่อสารด้วยภาษา มีความชัดเจนชัดคำ เช่น การอ้างตัวเลข การบอกปริมาณ วัน เวลา สถานที่ การใช้คำที่เจาะจง ชัดเจน หลีกเลี่ยงคำกำกวม ตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 7 “กิจกรรมนี้ที่เน้น เป็นความภาคภูมิใจ ในปัญหาท้องถิ่น แผ่นดินอารยธรรม ซึ่งเลิศล้ำของชาติ โลกประกาศยกย่อง ไทยจึงต้องอนุรักษ์ ประจักษ์ในคุณค่า ไม่ตั้งหน้าทำลาาย แม้ทรายอิฐแต่ละก้อน

สามารถย้อนสังคม อดีตอุดมรุ่งเรือง อย่างต่อเนื่องยาวนาน ร่วมสืบสานอนาคต เกียรติปรากฏฝากไว้ สยาม ยิ่งยงได้ อยู่ด้วยประชาเกษม” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 2 หน้า 31)

จากตัวอย่างที่ 7 ได้กล่าวถึง เด็กดีต้องอนุรักษ์มรดกของชาติ และ เด็กดีต้องภาคภูมิใจในชาติ ซึ่งมีตัวบ่งชี้ถึงคุณลักษณะความซื่อสัตย์ซื่อตรงที่สะท้อนความคิด ผ่านการใช้ภาษาที่มีความซื่อสัตย์ซื่อตรงไปตรงมา การระบุข้อเท็จจริงว่ามรดกของชาติไทย (สยาม) ได้รับการประกาศยกย่องจากโลก ซึ่งทำให้นักเรียนสามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่าข้อความดังกล่าวกำลังพูดถึงการเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ และเน้นย้ำถึงความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกเหล่านั้นไว้ ไม่ทำลาย เพื่อสืบสานและรักษาความยิ่งใหญ่ของชาติต่อไป

ตัวอย่างที่ 8 “เจ้าผู้ร้ายถูกจับได้” ใบบัวได้กระเป๋าคืน” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 10 หน้า 170)

ตัวอย่างที่ 9 “เด็กผู้ชาย...ถูกชายเจ้าเล่ห์หลอกลวงไปในทางเสื่อมเสีย ตำรวจจับได้” เกิดเป็นข่าวอื้อฉาว” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 10 หน้า 170)

จากตัวอย่างที่ 8 และ 9 ได้กล่าวถึง เด็กดีต้องซื่อสัตย์ โดยจากตัวอย่างดังกล่าว เป็นความซื่อสัตย์ในด้านการประกอบอาชีพที่สะท้อนผ่านการใช้ภาษาที่บ่งชี้ถึงคุณลักษณะความซื่อสัตย์ซื่อตรง หากนักเรียนขโมยของหรือปฏิบัติตนเหมือนตัวละครที่ดังกล่าว นักเรียนจะถูกตำรวจจับและดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

1.7 คุณลักษณะความปิดบังอำพราง หมายถึง การใช้ภาษาเพื่อปิดบังหรือลวงให้เข้าใจไปทางอื่นหรือซ่อนข้อมูลบางประการไว้ การให้ข้อมูลไม่ครบถ้วน ไม่เต็มที่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 10 “พ่อเคยบอกว่าการนั่งอยู่หน้าจอนานเกินไปจะทำให้เสียสายตา ร่างกายแทบไม่ได้เคลื่อนไหว นอกจากนั้นที่กระดิกคลิกเมาส์เท่านั้น จึงทำให้ร่างกายไม่แข็งแรง” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 4 หน้า 62)

จากตัวอย่างที่ 10 ได้กล่าวถึง เด็กดีต้องดูแลตนเอง และ เด็กดีต้องมีระเบียบวินัย จากข้อความดังกล่าวพิจารณาได้ว่า การนั่งคลิกเมาส์ เคลื่อนไหวน้อย นั่งที่หน้าจอานเกินไป จะทำให้ร่างกายไม่แข็งแรง ซึ่งจากการตีความข้อความดังกล่าว พบว่า การปฏิบัติตนดังกล่าวไม่ได้ทำให้ร่างกายไม่แข็งแรงในทันที อาจทำให้นักเรียนมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนได้ อีกทั้งมีการให้ข้อมูลนักเรียนไม่ครบถ้วน เช่น ร่างกายไม่แข็งแรงและสุขภาพแย่ลง เกิดจากการใช้ชีวิตเร่งรีบ ทานอาหารไม่มีประโยชน์ สูบบุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์ พักผ่อนไม่เพียงพอ (โรงพยาบาลรามคำแหง, 2566) เป็นต้น นอกจากนี้ข้อความดังกล่าวยังมีนัยยะในข้อความคือไม่ควรเล่นเกมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์มากเกินไป เพราะหากพิจารณาข้อความอื่น ๆ ภายในบทที่ 4 เรื่อง สนุกสนานกับการเล่น จะพบว่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

ตัวอย่างที่ 11 “ยากันยุงนี้มาจากตะไคร้หอม มีสรรพคุณช่วยไล่ยุงได้ จึงไม่เป็นอันตรายต่อคน” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 11 หน้า 209)

จากตัวอย่างที่ 11 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องดูแลตนเอง** โดยการใช้ยาตะไคร้หอมที่มีสรรพคุณไล่ยุงและแมลงได้และไม่เป็นอันตรายต่อคน ซึ่งอาจทำให้นักเรียนเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า ตะไคร้หอมไม่มีอันตรายเลย อย่างไรก็ตาม ข้อมูลในข้อความไม่ครบถ้วน เนื่องจากไม่ได้ระบุค่าเตือนหรือข้อควรระวังในการใช้ เช่น การใช้ติดต่อกันเป็นเวลานานอาจมีผลข้างเคียง หรือควรล้างมือให้สะอาดหลังใช้ เป็นต้น (คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564) ซึ่งข้อมูลที่ขาดไปทำให้การใช้ยาตะไคร้หอมไม่ปลอดภัยหากใช้โดยไม่ระมัดระวัง

1.8 คุณลักษณะความสั้นกระชับ หมายถึง การให้ข้อมูลที่สั้น กระชับรัด แต่ครอบคลุมใจความสำคัญทั้งหมด ใช้เมื่อต้องสื่อสารสู่คนในวงกว้างในระยะเวลาอันรวดเร็ว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 12 ครู : “การเดินทางกำหนด **มีกฎการปฏิบัติ** แน่ชัดตรงเวลา อีกรักษาระเบียบวินัย เอาใจใส่สังเกต เมื่อมีคฤหัสถ์อภิบาล ฟังบรรยายอย่างดี หากมีข้อซักถาม ทำด้วยความเคารพ จบแล้วควรขอบคุณ อย่าร่นออกนอกกลุ่ม” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 2 หน้า 30)

จากตัวอย่างที่ 12 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องมีระเบียบวินัย** โดยนักเรียนต้องรักษาระเบียบวินัยเมื่อไปทัศนศึกษา ซึ่งมีการใช้คุณลักษณะความสั้นกระชับที่สะท้อนความคิดเด็กดีต้องมีระเบียบวินัย คือ การใช้ประโยคไร้ประธาน ทำให้ข้อความสั้นกระชับ ไม่เยิ่นเย้อ นักเรียนสามารถเข้าใจกฎกติกาหรือข้อปฏิบัติทั้งหมดได้ภายในระยะเวลาอันสั้น

1.9 คุณลักษณะความเป็นอวัสัย หมายถึง มีความตรงข้ามกับความเป็นวัตถุวิสัย หมายถึง ความเป็นกลาง ความเอนเอียง ความมีอคติ การตัดสิน หรือการแสดงออกขึ้นอยู่กับความรู้สึกส่วนตัว คำบ่งชี้ลักษณะเด่นทางภาษาของคุณลักษณะความเป็นอวัสัย คือ การใช้คำแสดงอารมณ์และความรู้สึก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 13 “แม่ดีใจที่รู้ว่าลูกของแม่ทั้งสองคน รู้จักป้องกันตัวจากสารพิษต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้แล้วจริง ๆ” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 12 หน้า 210)

จากตัวอย่างที่ 13 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องดูแลตนเอง** โดยนักเรียนสามารถนำสิ่งที่ผู้ปกครองเคยสอนไว้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งมีการใช้คุณลักษณะความเป็นอวัสัยในการชื่นชมด้วยความรู้สึกของแม่ที่เป็นตัวละครในเรื่อง คือ ความรู้สึกดีใจ

1.10 คุณลักษณะการโน้มน้าว หมายถึง ลักษณะการใช้ภาษาที่ผู้ส่งสารมีจุดประสงค์ที่จะจูงใจให้ผู้รับสารเห็นดีเห็นงาม โอนอ่อน หรือคล้อยตามสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการ โดยอาศัยกลวิธีทางภาษาแบบต่าง ๆ เช่น การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ หมายถึง คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ กล่าวคือ ผู้พูดกล่าวด้วยรูปประโยคคำถามแต่แท้จริงแล้วไม่ได้มีเจตนาถาม

ตัวอย่างที่ 14 “จริง ๆ แล้วเราต้องขยันทำงานและทำความดี จึงจะได้รับผลดีตอบแทนใช่ไหมจ๊ะ”
ตอนท้ายขยายถามแบบไม่ต้องการคำตอบ (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 7 หน้า 118)

จากตัวอย่างที่ 14 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องขยันหมั่นเพียร** และ **เด็กดีต้องประพฤติดี** โดยใช้คุณลักษณะการโน้มน้าวผ่านการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ เพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังเห็นความสำคัญของการขยันทำงานและทำความดีเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนที่ดี และเพื่อให้นักเรียนเห็นด้วยและยอมรับในแนวคิดที่ว่าสิ่งที่ดีจะตามมาจากการขยันทำงานและประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม

1.11 คุณลักษณะความเป็นปึกแผ่น หมายถึง ความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างคนที่มีความรู้สึกร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีความคิดเหมือนกัน มีแนวความประพฤติปฏิบัติเหมือนกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 15 “ครูสรุปเอกสาร เป็นพื้นฐานความรู้ สู่ศรีสัชชาลัย ยิ่งใหญ่โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ประกาศแหล่งอนุรักษ์ อาณาจักรรุ่งเรือง อดีตเมืองเซลิ้ง เคียงสุโขทัยธานี มีกษัตริย์ปกครองต่อมาต้องพ่ายแพ้แก่กรุงศรีอยุธยา เปลี่ยนชื่อมาเป็นเมือง สวรรคโลกเพื่องฝีมือ คือ เครื่องเคลือบถ้วยชามงานหัตถกรรมเด่นประจักษ์ **เรา**รักษายูณานชา เป็นเกียรติภูมิคู่ฟ้า ถิ่นด้าวแดนไทย” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 2 หน้า 29)

จากตัวอย่างที่ 15 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องอนุรักษ์มรดกของชาติ** โดยมีการใช้ภาษาที่สะท้อนความคิดดังกล่าวผ่านคุณลักษณะความเป็นปึกแผ่น คือ การใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง คำว่า **เรา** เพื่อสร้างความใกล้ชิดระหว่างผู้เขียนและผู้อ่าน อีกทั้งยังสะท้อนถึง **เด็กดีต้องภาคภูมิใจในชาติ** เนื่องจากการกล่าวถึง อุทยานประวัติศาสตร์ แหล่งอนุรักษ์ เครื่องเคลือบถ้วยชาม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่และรุ่งเรืองของชาติไทยในอดีต

ตัวอย่างที่ 16 “**ฉันพวกเรา**ช่วยคุณยายทำกันดีกว่า” หลาน ๆ ตัดสินใจ แล้วพากันไปล้างมือ หยิบกะละมังและมิดเตรียมตัวช่วยเต็มที่ (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 7 หน้า 121)

จากตัวอย่างที่ 16 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องมีน้ำใจ** โดยใช้คุณลักษณะความเป็นปึกแผ่น คือ การใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง คำว่า **พวกเรา** เพื่อสร้างความใกล้ชิดระหว่างผู้เขียนและผู้อ่าน และสร้างความเป็นอันเดียวกัน

1.12 คุณลักษณะความเปี่ยงบัง หมายถึง คุณลักษณะที่เกิดจากการที่ผู้เขียนเลี้ยงที่จะพูดสิ่งที่ไม่แน่ใจ โดยลดความรุนแรง ความตรงไปตรงมาของข้อความลง หรือแสดงออกทางภาษาอย่างไม่เต็มที่ มีความคลุมเครือ และแอบซ่อนนัยบางประการไว้ เช่น

ตัวอย่างที่ 17 พ่อ : “คุณปู่เคยบอกพ่อว่าเห็นอะไร ได้ยินอะไร เกิดอะไรขึ้นให้ตั้งสติ แล้วท่องว่า ‘โอม ! พินิจมหาพิจารณา สติมา ปัญญามิ’ แล้วจะไม่พลาด หรือพลาดก็น้อย” (ภาษาพาที ป.4 บทที่ 11 หน้า 188)

จากตัวอย่างที่ 17 ได้กล่าวถึง **เด็กดีต้องมีสติและสมาธิ** เพราะหากเกิดเหตุการณ์ใดก็ตามให้มีสติ แล้วท่อง ‘โอม ! พินิจมหาพิจารณา สติมาปัญญามิ’ แล้วจะไม่พลาด หรือพลาดก็น้อย ซึ่งการท่องข้อความดังกล่าวสามารถช่วยให้มีสติและสมาธิมากขึ้น แต่ในด้านของความปลอดภัยจากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีการใช้คุณลักษณะความเปี่ยงบัง คือ การใช้คำว่า “หรือพลาดก็น้อย” ซึ่งแสดงถึงความไม่แน่ใจหรือความไม่มั่นใจในผลลัพธ์ที่แน่ชัดของสิ่งที่พูด กล่าวคือ แม้ว่าจะมีการท่องบทสวดหรือคำแนะนำเพื่อเสริมสร้างสมาธิและสติ แต่ยังคงไม่สามารถยืนยันได้ว่าเหตุการณ์ทุกอย่างจะปลอดภัย

ผลการศึกษาอุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏผ่านคุณลักษณะทางวัจนลีลา พบอุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏจำนวน 14 ชุดความคิด ได้แก่ 1) การเชื่อฟังผู้ใหญ่ 2) การดูแลตนเอง 3) การประหยัดอดออม 4) การมีสติและสมาธิ 5) การอนุรักษ์ธรรมชาติ 6) การอนุรักษ์มรดกของชาติ 7) ความขยันหมั่นเพียร 8) ความซื่อสัตย์ 9) ความประพฤติดี 10) ความภาคภูมิใจในชาติ 11) ความมีน้ำใจ 12) ความมีมารยาท 13) ความมีระเบียบวินัย และ 14) ความรับผิดชอบ

2. อุดมการณ์เด็กดีกับวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาอุดมการณ์เด็กดีตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ตามกรอบมิตีวาทกรรมของ Fairclough (1995) โดยเริ่มจากมิตีที่ 1 ตัวบท (text) เป็นสิ่งแรก ดังผลการศึกษาที่ปรากฏใน 1. อุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏผ่านคุณลักษณะทางวัจนลีลา ลำดับต่อไปผู้วิจัยได้ศึกษาวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) ที่เป็นสื่อกลางระหว่างสังคมและระหว่างวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมกับตัวบทในมิตีที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า การผลิตและการกระจายตัวบทของหนังสือภาษาพาทีมาจาก อำนาจหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ คือ กระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท รวมไปถึงกำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งปัจจุบันนี้กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้สถานศึกษาทั่วประเทศได้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2560) โดยมีกระบวนการผลิตและเผยแพร่หนังสือเรียนอย่างเป็นระบบ ดังรายละเอียดที่มีในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2567) ที่ได้แนบเอกสารเกี่ยวกับคณะผู้จัดทำหนังสือเรียนเล่มนี้ขึ้น ประกอบด้วย ที่ปรึกษา ประธานกรรมการ กรรมการ กรรมการและเลขานุการ ผู้วาดภาพประกอบและภาพปก และออกแบบรูปเล่ม อีกทั้งได้แนบเอกสารเกี่ยวกับคณะทำงานปรับปรุงหนังสือเรียนเล่มนี้ขึ้น ประกอบด้วย ที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ

คณะทำงาน วาดภาพประกอบ ดำเนินงาน และช่วยดำเนินงาน โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้พิจารณาและประกาศอนุญาตให้ใช้หนังสือเล่มนี้ในสถานศึกษาได้ โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นผู้ลงชื่อรับรองประกาศฉบับนี้

จากที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หนังสือเรียนผลิตขึ้นโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีกระบวนการผลิต พัฒนา ปรับปรุง อย่างเป็นระบบ ทำให้ได้รับการยอมรับของคนในวงการการศึกษา อีกทั้งยังมีความน่าเชื่อถือ เนื่องจากกระบวนการผลิตมีคณะผู้จัดทำที่พิจารณาตรวจสอบว่าเนื้อหาต่าง ๆ ที่เผยแพร่ผ่านหนังสือเรียนมีความถูกต้องเหมาะสม จึงทำให้หนังสือเรียนสามารถใช้ในสถานศึกษาได้ จึงนำมาสู่การบริโภคหรือตีความตัวบท ที่นักเรียนจำเป็นต้องบริโภคข้อมูลเหล่านี้ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากสถานศึกษาแต่ละแห่งมีความจำเป็นต้องเลือกหนังสือเรียนที่มีความสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และต้องเลือกหนังสือเรียนที่ผ่านการรับรองหรืออนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาได้เท่านั้น การผลิตและกระจายหนังสือเรียนจึงมีบทบาทในการเผยแพร่ตัวบทที่สอดคล้องกับอุดมการณ์เด็กดีที่ตอบสนองจุดหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางผ่านสถานศึกษาและครูผู้สอนในการถ่ายทอดอุดมการณ์เด็กดีสู่ผู้เรียนผู้เป็นผู้บริโภคหรือตีความตัวบท

3. อุดมการณ์เด็กดีกับวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาอุดมการณ์เด็กดีตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ตามกรอบมิตีวาทกรรมของ Fairclough (1995) โดยเริ่มจากมิตีที่ 1 ตัวบท (text) เป็นสิ่งแรก ดังผลการศึกษาที่ปรากฏใน 1. อุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏผ่านคุณลักษณะทางวัจนลีลา ต่อด้วยการศึกษามิตีที่ 2 วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) และสุดท้ายผู้วิจัยได้ศึกษามิตีที่ 3 วิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม (sociocultural practice) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทและสังคมวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า จุดหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลาง เป็นตัวชี้วัดที่บ่งบอกได้ว่าเมื่อนักเรียนได้สำเร็จการศึกษานักเรียนมีคุณสมบัติตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้หรือไม่ ซึ่งตัวบทที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ได้แสดงถึงความคาดหวังของคณะผู้จัดทำหนังสือได้คาดหวังให้นักเรียนมีการประพฤติปฏิบัติตนเช่นนั้น โดยอุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏและได้เผยแพร่สู่สังคมผ่านหนังสือเรียนภาษาพาที มีความสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1

อุดมการณ์เด็กดีกับจุดหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

อุดมการณ์	จุดหมาย	คุณลักษณะอันพึงประสงค์
1) การเชื่อฟังผู้ใหญ่	1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์...	
2) การดูแลตนเอง	3) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย	3) มีวินัย
3) การประหยัดอดออม	1) ...ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	5) อยู่อย่างพอเพียง
4) การมีสติและสมาธิ	2) มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา...และมีทักษะชีวิต	
5) การอนุรักษ์ธรรมชาติ	5) มีจิตสำนึก...ในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ...	8) มีจิตสาธารณะ
6) การอนุรักษ์มรดกของชาติ	5) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย...	1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 7) รักความเป็นไทย
7) ความขยันหมั่นเพียร	2) ...มีทักษะชีวิต	4) ใฝ่เรียนรู้ 6) มุ่งมั่นในการทำงาน
8) ความซื่อสัตย์	2) ... มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก	2) ซื่อสัตย์สุจริต
9) ความประพฤติดี	1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์...	2) ซื่อสัตย์สุจริต
10) ความภาคภูมิใจในชาติ	4) มีความรักชาติ...	1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 7) รักความเป็นไทย
11) ความมีน้ำใจ	5) ...มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม...	8) มีจิตสาธารณะ
12) ความมีมารยาท	2) ...มีทักษะชีวิต	
13) ความมีระเบียบวินัย	1) ...มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา...	3) มีวินัย
14) ความรับผิดชอบ	2) ... มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก	3) มีวินัย

จากตารางที่ 1 พบว่าอุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏในหนังสือเรียนมีความสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางทั้ง 5 ประการ คือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี ยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้ ความสามารถ และทักษะชีวิต มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก มีความรักชาติ และมีจิตสาธารณะและการทำประโยชน์ในสังคม และมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 8 ประการ ของหลักสูตรแกนกลาง คือ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ ซึ่งจุดหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลาง ล้วนได้รับการพัฒนามาจากปัญหาคุณภาพของ

นักเรียนในด้านความรู้ ทักษะความสามารถ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ กระทรวงศึกษาธิการ (2553) จึงได้ทบทวนหลักสูตรเพื่อเป็นทิศทางการเรียนการสอน โดยพิจารณาจาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ร่วมด้วย เรียกได้ว่าหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2567) มีส่วนในการ สร้างอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเพื่อให้นักเรียนสามารถดำเนินชีวิตใน สังคมได้อย่างมีคุณภาพ

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาอุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏผ่านคุณลักษณะทางวจนลีลา พบ**คุณลักษณะทางวจนลีลา จำนวน 12 ประการ จาก 14 ประการ** ที่สะท้อนอุดมการณ์เด็กดี ได้แก่ 1) คุณลักษณะความแจ่มชัด 2) คุณลักษณะความเป็นทางการ 3) คุณลักษณะความเป็นวัตถุวิสัย 4) คุณลักษณะการบังคับ-ชี้นำ 5) คุณลักษณะความถูกต้องแม่นยำ 6) คุณลักษณะความชัดเจนชัดคำ หรือ ความเที่ยงตรง 7) คุณลักษณะ ความปิดบังอำพราง 8) คุณลักษณะความสิ้นกระชับ 9) คุณลักษณะความเป็นอัตวิสัย 10) คุณลักษณะการโน้มน้าว 11) คุณลักษณะความเป็นปีกแผ่น 12) คุณลักษณะความเบี่ยงบัง โดยพบ**อุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏผ่าน คุณลักษณะทางวจนลีลา จำนวน 14 ชุดความคิด** ได้แก่ 1) การเชื่อฟังผู้ใหญ่ 2) การดูแลตนเอง 3) การ ประหยัดอดออม 4) การมีสติและสมาธิ 5) การอนุรักษ์ธรรมชาติ 6) การอนุรักษ์มรดกของชาติ 7) ความ ขยันหมั่นเพียร 8) ความซื่อสัตย์ 9) ความประพฤติดี 10) ความภาคภูมิใจในชาติ 11) ความมีน้ำใจ 12) ความมี มารยาท 13) ความมีระเบียบวินัย และ 14) ความรับผิดชอบ ซึ่งอุดมการณ์เด็กดีทั้ง 14 ชุดความคิด ได้ตอบสนองจุดหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลาง โดยมีกระบวนการผลิต พัฒนา ปรับปรุง อย่างเป็นระบบจากกระทรวงศึกษาธิการ ที่มีเป้าหมายเพื่อปลูกฝังความคิดผ่านการออกแบบ เนื้อหาและภาษาที่สอดคล้องกับอุดมการณ์และความคาดหวังทางสังคมและวัฒนธรรม โดยใช้ตัวละครหลักที่มี บทบาทในชีวิตประจำวันของนักเรียนในการดำเนินเรื่องราว วากรรมในหนังสือเรียนดังกล่าวจึงทำหน้าที่เป็น เครื่องมือในการกำหนดกรอบความคิดหรือทัศนคติของนักเรียน ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

อภิปรายผลการศึกษา

1. จากผลการศึกษาอุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏผ่านคุณลักษณะทางวจนลีลา (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2558) พบคุณลักษณะทางวจนลีลา จำนวน 12 ประการ จาก 14 ประการ โดยมีคุณลักษณะทางวจนลีลาที่ไม่ พบ 2 ประการ คือ คุณลักษณะความซับซ้อน และคุณลักษณะความซื่อสัตย์ ซึ่งทั้ง 2 คุณลักษณะมีนิยาม ความหมาย และผู้วิจัยได้ศึกษาสาเหตุที่ไม่พบคุณลักษณะดังกล่าวในหนังสือเรียน ดังต่อไปนี้

1.1 คุณลักษณะความซับซ้อน หมายถึง ลักษณะของข้อความที่ยุ่งยาก ไม่เรียบง่าย ทำให้เกิดปัญหา ในการทำความเข้าใจหรือตีความของผู้รับสาร ทำให้เกิดความสับสนและไม่สามารถจับประเด็นได้ อาจเกิดจาก สารที่มีความยาวมาก มีการใช้รูปแบบทางไวยากรณ์ที่มีหลายชั้นซ้อนกัน ซึ่งจากนิยามของคุณลักษณะความ

ซับซ้อน ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ว่า สาเหตุที่ไม่พบคุณลักษณะนี้ในหนังสือเรียน เนื่องจากเนื้อหาและภาษาที่ใช้มีความเหมาะสมกับระดับชั้นประถมศึกษา จึงทำให้ภาษาไม่เกิดความซับซ้อน มีเนื้อหาแต่ละย่อหน้าไม่ยาวจนเกินไป ทำให้สามารถจับประเด็นได้ง่าย มีการบรรยายเรื่องราวสลับกับการสนทนา ทำให้มีการใช้ภาษาพูดปะปนในภาษาเขียน แต่ยังคงใช้หลักการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง และใช้รูปแบบประโยคตามหลักไวยากรณ์

1.2 คุณลักษณะความซื่อสัตย์ หมายถึง ความรับผิดชอบที่ผู้เขียนต้องตระหนักตลอดเวลาว่าจะต้องเสนอทุกอย่างโดยไม่ดัดแปลงหรือตกแต่งข้อมูลให้เป็นอย่างที่ต้องการ ตลอดจนการสรุปข้อความของตนเองและของผู้อื่นอย่างไม่บิดเบือน เช่น ใช้การอ้างอิงที่ถูกต้อง การสรุปเท่าที่มีหลักฐาน ตรงตามหลักฐานหรือข้อมูลที่มี ไม่จินตนาการเพิ่ม หรือเติมแต่งประเด็นเพิ่มขึ้นเอง ซึ่งจากนิยามของคุณลักษณะความซื่อสัตย์ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ว่า สาเหตุที่ไม่พบคุณลักษณะนี้ในหนังสือเรียน เนื่องจากนิยามของคุณลักษณะความซื่อสัตย์มีความหมายที่ใช้การอ้างอิงทางวิชาการที่มีความละเอียด ซึ่งเป็นลักษณะของการเขียนในระดับที่สูงขึ้น จึงไม่พบการใช้คุณลักษณะความซื่อสัตย์ในตัวบท

2. อุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏในหนังสือเรียนที่ผู้วิจัยศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2567) พบว่ามีความสอดคล้องกับงานวิจัยของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ที่ได้ทำการวิจัย เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503-2544 : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และที่ปรากฏในงานวิจัยของอุมาวัลย์ ชีช่วง (2555) ที่ได้ทำการวิจัย เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2523-2553 และที่ปรากฏในงานวิจัยของมาริษา หมดหนิ (2565) ที่ได้ทำการวิจัย เรื่อง วาทกรรม “เด็กดี” : การศึกษาเปรียบเทียบแบบเรียนชั้นประถมศึกษาไทยกับมาเลเซีย โดยมีอุดมการณ์เด็กดี 4 ประการที่พบเหมือนกัน คือ การประหยัคอดออม ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ และความมีน้ำใจ เพียงแต่ในงานวิจัยทั้ง 4 งานวิจัย ใช้ชื่ออุดมการณ์หรือชื่อชุดความคิดที่แตกต่างกัน เรียกได้ว่าหนังสือที่เป็นกลุ่มข้อมูลในการวิจัยมีการผลิตและกระจายตัวบทที่เน้นย้ำไปยัง การประหยัคอดออม ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ และความมีน้ำใจ ซึ่งเป็นความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้กลุ่มเป้าหมายในการบริโภคและตีความตัวบทมีพฤติกรรมและทัศนคติ ให้เป็นไปตามสิ่งที่ผู้ผลิตและกระจายตัวบทต้องการสอดแทรกลงในหนังสือเรียน

3. ผู้วิจัยพบว่าการผลิตและกระจายในหนังสือเรียนมีบทบาทในการเผยแพร่ตัวบทที่สอดแทรกอุดมการณ์เด็กดี ที่ตอบสนองจุดหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางสู่นักเรียนผู้เป็นผู้บริโภคหรือตีความตัวบทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อชี้นำพฤติกรรมและทัศนคติของนักเรียนซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมของ วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ที่ได้กล่าวไว้ว่า จุดมุ่งหมายของการผลิตหนังสือเรียนอีกประการหนึ่งคือเพื่อใช้อบรม ชัดเกล้า และปลูกฝังอุปนิสัยหรือคุณสมบัติบางประการให้แก่ผู้เรียน ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ผู้ผลิตและกระจายตัวบทมองว่าเป็นสิ่งที่ดีงามและเป็นสิ่งที่ผู้เรียนพึงมี อีกทั้งยังสอดคล้องกับ อุมาวัลย์ ชีช่วง (2555) ที่ได้กล่าวไว้ว่า อุดมการณ์ต่าง ๆ ได้แฝงผ่าน

การเล่าและการถ่ายทอดไปสู่เด็กอย่างแนบเนียน โดยไม่ถือเป็นการคุกคามหรือบังคับ เพื่อหล่อหลอม กลุ่ม เกลา และกำกับควบคุมดูแลเด็กอย่างแยบยล อีกทั้งแบบเรียนยังมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดนโยบายที่ ผู้ผลิตและกระจายตัวบทเห็นว่าเหมาะสม เพื่อสร้างสมาชิกที่พึงประสงค์ของสังคม (มารีชา หมดหนิ, 2565) หนังสือเรียนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สร้างวาทกรรม “อุดมการณ์เด็กดี” เพื่อชี้นำและกำหนดกรอบพฤติกรรม และทัศนคติของนักเรียน ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ภาครัฐกำหนดไว้

ข้อเสนอแนะ

1. จากขอบเขตในการวิจัยที่ได้ระบุตัวบทในการศึกษาไว้ว่าผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะบทอ่านหลักของเรื่อง เท่านั้น ไม่รวมบทอ่านเสริม ผู้วิจัยจึงไม่ได้ศึกษาบทอ่านเสริม ซึ่งหากได้ศึกษาเพิ่มเติม อาจได้ชุดความคิดที่ หลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น ความเมตตาจากเรื่องเจ้าสีทอง และจากเรื่องเมตตาธรรมนำสุข
2. หากหนังสือเรียนในระดับชั้นอื่น ๆ ได้มีการพัฒนาขึ้นอีกครั้ง จึงเป็นที่น่าสนใจหากมีผู้วิจัยสนใจ ศึกษาแนวคิดใหม่ ๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรียน ซึ่งสามารถศึกษาได้หลากหลายประเด็น เช่น เปรียบเทียบ อุดมการณ์ในหนังสือเรียนเล่มเดิมและเล่มใหม่ เพื่อให้ทราบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างไร มีแนวคิดใดเพิ่มเข้า มา หรือมีสิ่งใดที่รัฐบาลต้องการเน้นย้ำให้นักเรียนบรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่รัฐบาลได้กำหนดไว้หรือไม่ หรือมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ใช้ปัจจุบันอย่างไร
3. หนังสือเรียนหรือเอกสารประกอบการเรียนรู้อารยวิทยาภาษาไทยที่จัดทำขึ้นโดยกระทรวงศึกษาธิการ ไม่ได้มีเพียงหนังสือภาษาพาทีเท่านั้น แต่ยังมีวรรณคดีลำน้า วิวิธภาษา รวมไปถึงวรรณคดีวิจักษ์ ที่มีเนื้อหาทั้ง เป็นบทบรรยายและบทสนทนาให้ผู้สนใจได้ศึกษาแนวคิดต่าง ๆ ได้เลือกศึกษาเพิ่มเติม

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษา หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิชาเฉพาะการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และ ขอขอบพระคุณวารสารวณะที่ได้จัดสรรทุนสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *แนวทางการบริหารจัดการ หลักสูตรตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2567). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2564). *ตะไคร้หอม Citronella grass*. <https://services.pharm.tu.ac.th/turxherbgarden/uploads/20210615287116245.pdf>

- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). *วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย*. โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไทยรัฐ. (2566). จบตรามาหนังสือ “ภาษาพาที” หันมาปรับเปลี่ยนแบบเรียนภาษาไทย ให้ทันยุค. <https://www.thairath.co.th/scoop/theissue/2689340?>
- มาริษา หมดหนี. (2565). *วาทกรรม “เด็กดี” : การศึกษาเปรียบเทียบแบบเรียนชั้นประถมศึกษาไทยกับมาเลเซีย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์]. PSU Knowledge Bank. <http://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2016/18028>
- โรงพยาบาลรามคำแหง. (2566). *สัญญาณเตือน!.. ว่าสุขภาพคุณเริ่มแย่แล้ว*. https://www.ram-hosp.co.th/news_detail/2262
- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503-2544 : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository. <https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2011.2072>
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2558). *ภาษาแห่งอำนาจ : การวิเคราะห์วาทศิลป์ของภาษากฎหมาย ภาษาการเมือง ภาษาสื่อ และภาษาวิชาการของสังคมไทย*. ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุมาวัลย์ ชีช้าง. (2555). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2523-2553* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository. <https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2012.1719>
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman.
- van Dijk, T. A. (2009). *Discourse studies: A multidisciplinary introduction*. Sage.